

MASKENİN DÜŞTÜĞÜ YER

KORKU EDEBİYATI YAZILARI

YANKI ENKİ

Yankı Enki

1980'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Ekonomi bölümünü bitirdikten sonra aynı üniversitede Kültürel İncelemeler yüksek lisans programından Gotik edebiyat üzerine hazırladığı teziyle mezun oldu. Çeşitli dergi ve yayınevlerinde redaktör, editör ve yayın yönetmeni olarak çalıştı. Gotik, bilimkurgu ve fantastik edebiyat hakkındaki denemeleri çeşitli dergilerde yayınlandı. *Sabah* ve *Taraf* gazetelerinin kitap ekleri ile *İyi Kitap* dergisi ve *Remzi Kitap Gazetesi* için eleştiri ve tanıtım yazıları kaleme aldı. *Sabitfikir*, *Cumhuriyet Kitap*, *K24*, *221B* gibi mecralarda yazmaya devam ediyor.

Maskenin Düştüğü Yer - Korku Edebiyatı Yazıları
Yankı Enki

Ithaki Yayınları - 1269

Yayın Koordinatörü: *Tuğçe Nida Sevin*

Editör: *Selçuk Aylar*

Düzeltili: *Alican Saygı Ortanca - Seda Ersavcı*

Kapak Tasarımı: *Hamdi Akçay*

Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *B. Elif Balkın*

1. Baskı, Ekim 2017, İstanbul

ISBN: 978-605-375-502-9

Sertifika No: 11407

© Yankı Enki, 2017

© Ithaki, 2017

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Bu kitaptaki yazılardan “Korkunun Edebiyatı” Özgür Edebiyat, sayı 6, Kasım-Aralık 2007; “Rüyaperestlik Nedir?” Parşömen, sayı 2, Yaz 2006; “Bıçak Kemiğe Dayanınca: Gotik ve Giyotin” (Hayaletlerin 3G’si: Gotik, Giyotin ve Gündelik Yaşam başlığıyla) Patika, sayı 74, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011; “Korkunun Manifestosu: Guy de Maupassant’ın Fantastik Mirası” Patika, sayı 68, Ocak-Şubat-Mart 2010; “Frankenstein: İsimsiz Kahraman” Roman Kahramanları, sayı 6, Nisan-Haziran 2011; “Adsız Kentte Yaşamak” Özgür Edebiyat, sayı 18, Kasım-Aralık 2009; “Modernlik ve Yabancıları” Özgür Edebiyat, sayı 15, Mayıs-Haziran 2009; “Evin Altını Üstüne Getirmek” Parşömen, sayı 4, Yaz 2007; “Maskenin Düştüğü Yer” Parşömen, sayı 3, Kış 2007 dergilerinde yayımlanmıştır. Yazılarda yer yer düzelti ve güncelleme yapılmıştır.

Ithaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.’nin yan kuruluşudur.

Caferaga Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul

Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34

editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul

Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97

Sertifika No: 29652

Yankı Enki

MASKENİN DÜŞTÜĞÜ YER

Korku Edebiyatı Yazıları

i t h a k i

Cem Ersavcı'nın hatırasına...

i t h a k i

i t h a k i

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Korkunun Edebiyatı	11
Rüyaperestlik Nedir?	17
Bıçak Kemiğe Dayanınca: Gotik ve Giyotin	25
Korkunun Manifestosu: Guy De Maupassant'ın Fantastik Mirası... ..	37
Frankenstein: İsimsiz Kahraman	47
Adsız Kentte Yaşamak	59
Modernlik ve Yabancıları	71
Evin Altını Üstüne Getirmek	81
Bu İşte Bir Kurtadamlık Var	93
Maskenin Düştüğü Yer	113

i t h a k i

ÖNSÖZ

Korku edebiyatıyla olan “ciddi” ilişkim, *Cthulhu’nun Çağrısı*’yla başlamıştı. Lovecraft’ın diğer eserlerini de ilgiyle okuduğum dönemin ardından, üniversitede Bülent Somay’ın öğrencisi olma şansına erişmiştim. Bir arkadaş tavsiyesiyle seçtiğim gotik edebiyat içerikli dersin ilk saatinde, işleyeceğimiz eserleri ve onları neden işleyeceğimizi genel bir çerçevede öğrendikten sonra, korku edebiyatıyla kurduğum ilişkinin ölüm bizi ayırana dek süreceğini anlamıştım.

İnceleme ya da araştırma diyemeyeceğim, kendimce “eleştirel deneme” olarak tanımlayabildiğim ve bu kitapta bir araya getirdiğim yazıları, gotik edebiyat üzerine çalışacağım yüksek lisans programına girdikten sonra, 2005’te kaleme almaya başladım. Bir yandan yeni eserler keşfederken, diğer yandan da Zygmunt Bauman’ın sadık bir okuru haline geldim. Bauman’ın modernlik ve postmodernlik bağlamında önerdiği “müphemlik”, “yabancı” gibi kavramlar, korku edebiyatının unsurlarıyla birebir örtüşüyordu. Buradan hareketle, Bauman’ın kavramlarını gotik edebiyat alanında arayıp tartışacağım bir tez yazdım. İşte bu kitaptaki yazıların bir kısmı, 2007’de yazdığım tezi doğururken, bir kısmı da tezin içinden çıktı.

Geçen zaman içinde yazılarıma yer veren dergilerden birçoğu yayın hayatını noktaladı. Tema bağlamında ortak bir paydada buluşan bu yazılar, yayımlandıkları dönem ve

mecra bağlamında dağınık bir halde kaldı. Bu nedenle, 2005-2011 arasında kaleme aldığım bu denemeleri tek bir çatı altında toplamanın manidar olacağını düşündüm.

Gotik edebiyat çalışmalarına doktora yaparak devam etme arzuma rağmen, dergi editörlüğü yaparak adım attığım bugünkü mesleğim de cazibesini koruyordu. O günlerde Semih Sökmen'in editörlük atölyesine katılmışım. Sökmen, bir gün bize kişisel okurluk tarihimizle ilgili önemli bir soru sordu: "Özdeşleştiğiniz ilk kitap kahramanı kimdir?" Bu sorunun cevabının önemli olduğunu, iyi hatırlamaya çalışmamız gerektiğini belirtti. Açıkçası o an hatırlayamadım kahramanımı. Eve döndüğümde, birden gözlerimin önüne sekiz yaşındayken okuduğum ve uzun süre etkisinde kaldığım, sayesinde bilimkurgu, fantastik kurgu gibi türlere yöneldiğimi fark ettiğim o roman geldi: *Görünmez Adam*. İlk kahramanımın Görünmez Adam olması, bana çok şey anlattı ve anlattırdı.

Bana Görünmez Adam'ı hatırlatan Semih Sökmen'e, yazdıklarıyla ve öğütleriyle, kütüphanesinden çıkarıp paylaştığı kitaplarla bana yol gösteren Giovanni Scognamillo'ya, bana okuma-yazmayı yeniden öğreten Bülent Somay'a minnettarım.

Son olarak, *Cthulhu'nun Çağrısı*'yla başlayan yolculuğuma vesile olan, aradan yıllar geçtikten sonra *Cthulhu'nun Çağrısı* ve *Görünmez Adam* gibi kitapların yeni baskılarında editörlük yapma fırsatını veren, artık bir yazarı olma ayrıcalığına da eriştiğim İthaki Yayınları'na teşekkür ederim.

KORKUNUN EDEBİYATI

Edmund Burke'ün, zihnin işleyişine ve akıl yürütmeye verilen en güçlü hasarın sorumlusunun korku duygusu olduğunu vurguladığı eseri *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, bir yanıyla korku ve korku nesneleriyle mücadeleye de örnek oluşturan Fransız Devrimi'nden çok önce yayımlanmıştı, fakat Burke, devrimin ardından yazdığı *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* adlı kitabıyla bu kanlı vakanın yönünü hemen çizmişti; ne de olsa Fransız aristokrasisi ve muhafazakârlarının kurbanlık hali, yavaş yavaş İngiliz siyasetinin de paranoyaları arasında yer bulmaya başlayacaktı. Tarihsel (Gotlar) ve mimari (18. ve 19. yüzyıldaki Gotik Canlanma hareketi) yanıyla birlikte özellikle Britanya'da büyüyen gotiğin, toplumsal yanı itibariyle de İngiliz kimliğine işlemesi ve o topraklarda gotik eserlerin en çok Fransız Devrimi sonrasında verilmesi hiç de şaşırtıcı olmasa gerek.

Terry Eagleton'a göre, özgürlük, eşitlik, kardeşlik düşüncelerinin beşiği kabul edilen Fransız Devrimi, aslında terörizmin doğumunu da haber veriyordu.¹ Demek ki insanda içkin olmakla kalmayıp, modern devletin kuruluşuna da yansıyan korkunun edebiyata geçirilmemesi için hiçbir neden yoktu; tam da Richard Davenport-Hines'in iddia ettiği gibi, "Fransız Devrimi kana susamış olmasının yanı sıra edebiydi de."²

1 Terry Eagleton, *Holy Terror*, (New York: Oxford University Press Inc., 2005), s. 1.

2 Richard Davenport-Hines, *Gotik: Aşırılık, Dehşet, Kötülük ve Yıkımın Dört Yüz Yılı*, çev: Hakan Gür, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005), s. 187.

Diğer yandan, yazarın ve okurun korkuyu edebiyatta aramasının sebebi, sadece akıldışı olana karşı verilen bu modern mücadele değildi, çünkü Lovecraft'ın söylediği gibi, insanlığın en eski duygusu korkuydu ve en güçlü korkusu da bilinmeyen korkusuydu.¹ Bilinmeyen dediğimiz şey her ne ise, aslında tam da bilmemiz gerektiğini düşündüğümüz, ama hiçbir zaman bilemeyeceğimizi bildiğimiz şey olsa da, insanlık hiç geri adım atmadı bu merakından. Merak ettiği ve bilinmeyen bir şey bırakmak istemediği için de, hem gerçeklik içerisinde buldu bunun karşılığını hem de kurmaca dünyada, edebiyatta. Korku ilkel ve güçlüydü, tıpkı merak gibi. Peki edebiyat, gerçekliğin ta kendisine bir şeyler anlatmak, öğretmek ve ders vermek için mi vardı? Bir Ezop masalı, nasıl bir kutsal kitap misali ahlak dersi veriyorsa, bir korku romanı, hatta öyküsü ve şiiri de insanlara yol mu göstermeliydi? Edebiyatın bize 'Vathek gibi kuleler dikmeyin, çünkü yıldızlara asla ulaşamayacaksınız', 'ruhunuzu Şeytan'a satıp da, Keşiş Ambrosio gibi lanetlenmeyin' ya da 'Dracula'nın ölümsüzlüğüne özenmeyin' dediği kabul edilirse, bu 'bilinmeyen yoktur' demek istediği anlamına mı geliyordu?

Korku edebiyatının anlamını bulanıklaştırabilecek bu yaklaşımın bizi götüreceği yerde bulacağımız yanıt, aslında bu edebiyatın korku duygusunu gerçekten yansıtıp yansıtmadığına, hayalet, vampir, kurtadam ve lanetlenmişlerin, ne ölü ne de canlı olanların, günaha davet edilenlerin, içindeki hayvana yenilenlerin korkunç olup olmadığına açıklık getirecektir. Eğer yanıtımız 'evet' olursa, bizim de ressam Gillray'in, devrimcilerin çıldırmış yamyamlar olarak gösterildiği ünlü eserindeki² figürlerden bir farkımız kalmaya-

1 H. P. Lovecraft, *Supernatural Horror in Literature*, ed: E. F. Bleiler. (New York: Dover Publications, 1973).

2 Un petit souper a la Parisienne or A Family of Sans-Culottes Refreshing after the Fatigues of the Day (1792).

caktır. Korku edebiyatının bizi sevk ettiği kurtarılmış bölge, insanın en eski ve en güçlü korkusunun mütemadiyen bilinmeyen olarak kaldığı karanlık ve müphem boşluktur. Boştur, çünkü ne Newton'ın yasaları fethedebilmiştir bu karanlık kıtayı, ne de Euklides'in geometrisi. Bu karanlığın aydınlatılmaya çalışılmasının sonucu da, Marquis de Sade'in penceresinden izlediği manzaradır: "En son kaldığı hapisanede, penceresinin dışındaki güzel bahçede tek bir ay içinde 1800'den fazla insan giyotinle idam edildi..."¹

O halde yukarıdaki sorumuzun yanıtı 'hayır' olmalıdır. Bu edebiyatın bize verdiği ders, dini bir ahlak dersinden ya da seküler bir yol göstericilikten ziyade, bilinmeyenin, yani ilk güçlü korkumuzun reddi, inkârı ya da ters-yüz edilme çabasının nasıl sonuçlanacağı üzerine bir ders olduğu gibi, gündelik gerçeklik üzerine bir ders değil, hakikate dair bir derstir.

Korku edebiyatındaki vampir, ölüm, cehennem ve benzeri öğeleri sadece bilinmeyen ve görünmeyen dünyalara ilişkin basit ve gerçekliğe dair yüzeysel korku araçları olarak değerlendirirsek, Maturin'in *Melmoth the Wanderer* [Gezgin Melmoth] adlı romanından cimriliğin, Lewis'in *The Monk* [Keşiş] adlı eserinden ise günah işlemenin ne kadar yanlış olduğunu öğrenmekten başka bir şey kazanamayız. Her korku eserinin gerçekten korkutamamasının temelinde de bu neden yatmaktadır, çünkü korku edebiyatı bizi gerçeklikten uzaklaştırıp hakikate yaklaştırdığı ölçüde korkutucudur; tıpkı topraktan göklere, bilinenden bilinmeyene uzanan gotik bir kule gibi.

Gotik edebiyat tarihinin en ünlü anekdotlarından biri, Percy ve Mary Shelley çifti ile Lord Byron ve John Polidori'den oluşan entelektüel kümenin bir araya geldiği gecenin ardından Polidori'nin *Vampir*, Mary Shelley'nin de

1 Richard Davenport-Hines, *Gotik*, s. 206.

Frankenstein adlı korku klasiklerine hayat vermiş olduğudur. Bu geceyi *Gothic* adlı filminde konu edinen yönetmen Ken Russell, başka bir filmi *Altered States*'te ise, hırslı ve saplantılı bir bilim insanının varoluşun anlamını ve kökenini arayışını gösterir. Bir izolasyon tankı ve birtakım kimyasallar yardımıyla geçmişe dönüp insanın evrim süreci içinde bir yerlere kadar ulaşabilen bilim insanı, kendisini yarı hayvan yarı insan bir noktada bulup, modern günümüze premodern haliyle geri döner. Farklı bir bilinç düzeyine yolculuk yapan kahramanımız halinden oldukça memnundur, çünkü hayvani ihtiyaçlarını olması gerektiği gibi tatmin edebilmektedir. Böylece modern insanın asla tatmin olamayışından ve bunun verdiği huzursuzluktan kaçır. Diğer yandan bütün bu sürecin kendisi modern tatminsizliğin bir sonucudur. Başta *Frankenstein* olmak üzere birçok farklı eserde de görüldüğü gibi, bilim insanının arzu nesnesi sürekli bir adım daha uzaktadır. Vardığı noktadan daha da ileriye, yani zamanda daha da geriye gidip mutlak hakikate tanık olmak isteyen kahramanımız, en sonunda amacına ulaşır. Gelgelelim, vardığı nokta sadece bir boşluk, korkunç bir hiçliktir. Mutlak hakikate dair tek yanıtı vardır artık: Dehşet.

En başa dönmeye çalıştığımızda karşımıza çıkan ilk şey korku olduğuna göre, bu bağlamda inkâr edilemeyen, reçetesi yazılamayan bu duygunun ya da tutkunun, insanın aynası olan edebiyatta da kendine hemen yer bulması kaçınılmaz olmuştur. Korkmayı bilen, daha doğrusu korkuyu öğrenmek zorunda kalan insan bu tutkusunu başka bir tutkuya, yani yazıya yansıtmakla kendini var etmeye çalışmıştır. İnsana has olan korku tutkusunu bir hayvanın gözlerinde aramamız mümkün değildir, çünkü o hayvan için ortada bir bilinmeyen yoktur. Söz konusu filme geri dönüp, kahramanımızı hatırlayalım. Kültürden kaçır do-

ğaya doğru bir yolculuğa başlayan bilim insanı, hayvani tarafıyla bilinmeyene yaklaşırken, insani tarafıyla korkuyu deneyimler. İşte modern insan bu yanıyla müphemliğini gizleyemez. Bir korku edebiyatı yazarı için önemli olan, korku nesnesi değil, korkan öznenin durumudur. Okurun özdeşleşeceği karakter basit bir hayalet ya da canavar değil, kültür ve doğa, insanlık ve hayvanlık, ben ve ötekinin kesişim kümesinde sıkışıp kalan, korkak kişidir. En değerli korku edebiyatı yazarlarından Algernon Blackwood'un şu sözü belki daha da açıklayıcı olabilir: "Bir hayalet görülmüşse, onun ne olduğu, beni onu neyin gördüğünden daha az ilgilendirir."¹

Korku edebiyatında özdeşleşme söz konusu olduğunda, her eser için olmasa da söylenecek birkaç söz daha var, çünkü özellikle gotik romanda ana karakterler anti-kahraman olduğundan, yazarın odağında bu sefer korkan değil korkutan özneyi görürüz. Frankenstein'in yarattığı canavar, Gezin Melmoth, Dracula gibi hem korkunç hem de acı çeken, hem öldüren hem de âşık olabilen bu melankolik figürler, aslında kendi kaderleriyle mücadele ederken, müphemliği elden bırakmazlar. Yukarıda bahsi geçen kesişim kümesi bu anti-kahramanlar için de geçerlidir. Bir Blackwood öyküsünde hayaletten korkup kaçan sıradan kahramanla kurduğumuz empatiyi, sıradan insanı korkutup kaçırın Dracula ya da Melmoth'la da kurabiliyor olmak, bize edebiyatın nasıl fonksiyonel çalıştığını da kanıtlar. Bunun sebebi aşıkârdır: Edebiyatın fonksiyon parantezinde tek bir değişken vardır, o da insandır.

'Edebiyat hayatın aynasıdır' deriz; doğrudur. Ayna da bizim en tekinsiz korku nesnellerimizden biri değil midir? Euklides'in aynalar üzerine yazdıkları bugün kayıp olma-

1 Algernon Blackwood, "1938 Baskısına Giriş", *Hayalet Öyküleri* içerisinde, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2002), s. 9.

saydı ne olurdu bilinmez, fakat kendimizi görme çabamızın bir sonucu olan aynanın, bize kendimizi ne kadar doğru gösterdiği tartışmaya açıktır. Aynaya karşın edebiyat, aynanın gösteremediklerini de sunar okuyucuya. Bu bağlamda, korku edebiyatı da bir kaçış edebiyatı değil, kaçtıklarımıza dönüş edebiyatıdır.

